

YAŞLI BAKIM TEKNİKERİ ADAYLARININ EMPATİ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Dr. Emre BİRİNCİ ¹

ÖZET

Empati, karşımızdaki kişinin bakış açısıyla bakabilme, onun duygu ve düşüncelerini doğru bir şekilde anlama ve bu durumu ona iletme süreci olarak tanımlanmaktadır. Empati, önyargıları ortadan kaldıran, insanları birbirlerine yakınlaştıran ve sağlıklı iletişimi sağlayan bir yetidir. Yaşlı bireylerle çalışan meslek gruplarında sağlıklı iletişim oldukça önem taşmaktadır. Bu araştırmanın temel amacı, yaşlı bakım tekniker adaylarının empati düzeylerinin incelenmesidir. Araştırma grubu, 2019-2020 öğretim yılı Anadolu Üniversitesi Yunus Emre Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ve Osmangazi Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Yaşlı Bakım Programında okuyan 184 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ve Temel Empati Ölçeği (Topçu vd., 2010) kullanılmıştır. Öğrencilerin empati düzeylerinin cinsiyet ve yaşam yerine göre farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, Yaşlanma, Yaşlı Bakım Teknikeri, Empati.

INVESTIGATION THE EMPATHY LEVELS OF ELDERLY CARE TECHNICIAN CANDIDATES

ABSTRACT

Empathy is defined as the process of looking at from the perspective of the other person, understanding his feelings and thoughts correctly and communicating this situation to him. Empathy is a skill that eliminates prejudices, brings people closer together and provides healthy communication. Healthy communication is very important in occupational groups working with older individuals. The main purpose of this research is to examine the empathy levels of the elderly care technician candidates. The research group consists of 184 students of Anadolu University Yunus Emre Health Services Vocational School and Osmangazi University Health Services Vocational School Elderly Care Program in the 2019-2020 academic year. Survey model was used in the research. For gathering data, Personal Information Form and Basic Empathy Scale (Topçu et al.,2010) was used in the research. It has been revealed that the empathy levels of students differ according to gender and place of life.

Keywords: Old Age, Aging, Elderly Care Technician, Empathy.

¹Anadolu Üniversitesi, Yunus Emre Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, emre1inci@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9357-0106

GİRİŞ

Literatür incelendiği zaman empatinin tanımı konusunda tam bir fikir birliğinin olduğu söylenemez. Ancak genel görüşe göre empati kavramının iki atası olduğu söylenebilir. Bunlar; Almanca'da "Einführung" ve eski Yunancada "Empatheia" terimlerdir (Uluğ, 2014; 2). Empati kavramı ilk kez 1873'te Alman sanat tarihçisi ve filozof Robert Vischer tarafından "Einführung" kelimesini sanat eserleri tarafından ortaya çıkarılan bir gözlemcinin duygularına hitap etmek için kullanılmıştır. 1897'de Alman psikolog-filozof Theodore Lipps, empati kelimesini estetikten psikolojiye getirmiştir. 1879'da Almanya'daki Leipzig Üniversitesi'nde ilk deneysel psikoloji laboratuvarını kuran ve deneysel psikolojinin babası olarak kabul edilen Wilhelm Wundt, 1903 yılında empatiyi ilk kez insan ilişkileri bağlamında kullanmıştır. 1905'te Sigmund Freud, kendini başka bir kişinin pozisyonuna sokma psikodinamiğini tanımlamak için empati kelimesini kullanmıştır (Hojat, 2007;3-4). 1909 yılında Titchner, "einführung" terimini İngilizceye "empathy" olarak tercüme etmiştir (Uluğ,2014; 3). "Em" ya da "En" içeride; "Pathia" ise hissetmek anlamına gelmektedir (Bozkurt, 2014; 17).

Titchener (1915) diğer insanların "anlayışını" aktarmak için empati terimini kullansa da, teşhis sonuçlarını kolaylaştırmak için bir klinisyen ve bir hasta arasındaki ilişkide empatinin önemini tanımlayan ilk kişi Southard (1918)'dir. Daha sonra, Amerikalı sosyal ve davranış bilimciler genellikle psikoterapi veya danışmanlık ilişkisi ile ilgili olarak empati kavramını ve sosyal davranış ve özgeciliğin tartışılmasında kullanmışlardır (Hojat, 2007;5). Pigman (1995) 'a göre kelime, insan duygularının doğal dünyaya ve cansız nesnelere izdüşümünü tanımlamak için kullanılmıştır. Bununla birlikte, Alman terimi başlangıçta kişilerarası bir niteliği tanımlamak için değil bir sanat eserini takdir ederken, bireyin duygularını tasvir etmek için kullanılmıştır (Hojat, 2007;4). Aring (1958), empatiyi başkalarının duygularını bu duygulara katılmadan takdir etme eylemi veya kapasitesi olarak tanımlamıştır. Hogan (1969) empatiyi "o kişinin duygularını gerçekten deneyimlemeden başka birinin durumunun veya zihin halinin entelektüel veya yaratıcı kavrayışı" olarak tanımlamıştır. Clark (1980) empatiyi, insanın deneyimlerini, ihtiyaçlarını, özlemlerini, hayal kırıklıklarını, üzüntülerini, sevinçlerini, endişelerini, incinmelerini ya da başkalarının kendileri gibi açıklıklarını hissetmeleri için eşsiz kapasitesi olarak tanımlamıştır (Hojat, 2007;6).

Empati, bir iletişim becerisi olarak kabul edilmektedir (Egan,1990). İnsanlar arasında birbirlerini anlama ve birbirlerine psikolojik olarak destek olma çabası olarak tanımlanan empati, özellikle iletişim psikolojisi anlamında önemi en çok vurgulanan iletişim süreçlerinden biridir (Önder, 2015; 44). Empati genellikle başkalarının iyiliği için endişe etmek ve kendini başka bir bireyin yerine hayal edebilmek olarak tanımlanır (Davis 1983). Dökmen (2015) empati kavramını, insanların kendilerini karşısındaki kişilerin yerine koyarak onların duygu ve düşüncelerini anlaması olarak tanımlamıştır. Rogers (1983) ise kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak, onların duygularını ve düşüncelerini doğru bir şekilde anlaması, hissetmesi ve bu durumu onlara iletmesi olarak tanımlamıştır. Krznaric (2015) ise empati kavramını, hayali olarak kişinin kendisini başkasının yerine koyma sanatı olarak tanımlamıştır.

Barnett (1990) empatinin gelişimini etkileyen faktörleri şu şekilde belirtmiştir:

- Güvenli erken bağlanma,
- Ebeveyn şefkati,
- Empatik modellerin varlığı,
- Ailenin kullandığı sosyalleşme tekniği,
- Başkalarına benzerlik algısının desteklenmesi,
- Çocuğun aşırı rekabetçi eğilimlerinin engellenmesi,
- Olumlu benlik kavramının desteklenmesi.

Empati tanımında yer alan üç temel bileşen; biliş, anlayış ve iletişimdir. Genel olarak empati, bilişsel veya duygusal bir özellik veya her ikisinin bir kombinasyonu olarak tanımlanmıştır. Biliş, daha iyi anlaşılması için bilgi edinme ile ilgili zihinsel faaliyetleri, duygu ise öznel olarak deneyimlenen duygularda ortaya çıkan etkinin paylaşılmasını ifade etmektedir (Hojat, 2007; 7). Empati kurma sürecinin ilk adımı etkin dinlemedir (Döğüşgen, 2010; 13). Sağlıklı iletişimin dört temel unsuru; empati, aktif dinleme, saydamlık, somutluktur. Empatiden yoksun ilişkiler çatışmalara yol açabilmektedir (Uluğ, 2014; 11). Empati, genellikle insanların kendilerini iyi hissetmelerine neden olmaktadır (Krznaric, 2015; 13). Empati kurarken kişilerin sadece sözleri değil, ses tonu, konuşma temposu, jest ve mimikleri de önem taşımaktadır (Döğüşgen, 2010;13). Empati diğer tüm beceriler gibi öğrenilebilir ve geliştirilebilir.

Bozkurt (2014;19) empatinin genel anlamda şu özelliklere sahip olduğunu ifade etmiştir:

- Empati, empati duyan ve duyulan tarafları içeren kişilerarası bir fenomendir.
- Karşı tarafın duygu ve düşüncelerini anlamakla ilgili süreç ve bileşenleri vardır.
- Fizyolojik ve gelişimsel temelleri vardır.
- Sağaltım değeri olan terapötik bir araçtır.
- Ölçülebilir bir kişilik özelliği ve eğilimi olarak ele alınabilir.

Günümüzde sağlık hizmetlerinin gelişmesi ve düşük doğum oranları gibi durumlar toplumlarda yaşlı nüfus oranlarını her geçen gün arttırmaktadır. Ortalama ömürlerin uzaması, yaşlı bakımına ihtiyaç duyan kişi sayısının artmasına neden olmaktadır. Yaşlı bakımı sektöründe çalışmak için bazı becerilere ve niteliklere sahip olmak gerekmektedir. Yaşlı yetişkinlerle ilgilenmek ve başarılı ilişkiler kurmak genellikle birtakım iletişim becerileri ve stratejileri gerektirir. Bunların en önemlilerinden biri ise empatidir. Bu süreçte karşımızdaki kişinin anlaşılması ve ona güven verilmesi fazlasıyla önem taşır. Empati, başka bir kişinin yaşadıklarını kendi perspektifinden anlama veya hissetme kapasitesidir. Başka bir kişinin hissettikleri ile ilişki kurma becerisidir. Bu süreç hissettiklerini anlamaktan, ona göre hareket etmeye kadar devam eden bir süreçtir.

Yaşlı nüfus oranlarının her geçen artmasıyla birlikte daha çok kişi bakım ihtiyacı duymaktadır. Bakım hizmetinin kaliteli bir şekilde verilememesi ihmal ve istismar gibi olumsuz durumlara yol açabilmektedir. Empati ve bakım arasında yakın bir ilişki vardır. Yaşlı bakımı, yoğun ilişkinin gerekli olduğu ve çeşitli boyutları bulunan bir hizmettir. Bakım hizmeti yüzü yüze yapılmaktadır ve genellikle bakıcılar, bakım hizmeti alan kişiye en yakın kişiler olmaktadır. Bakım hizmeti alan kişinin günlük hayattaki kişisel bakım, giyinme ve yemek yeme gibi birçok temel ihtiyacı karşılanmaktadır.

Empati sağlıklı iletişim kurulmasında önemli role sahiptir. Diğer insanlar tarafından anlaşılma ve önemsenme bireyin kendini iyi hissetmesini sağlamaktadır (Yüksel, 2015; 3). İnsanın temel ihtiyaçlarından biri, başkaları tarafından anlaşılma ihtiyacıdır. Empati, insanların duygularını ve acılarını anlamamıza yardımcı olan önemli bir niteliktir. Bakım hizmeti alan kişiler için duygularının anlaşılması onlar için büyük önem taşımakta ve bakım kalitesini de artırmaktadır. Aksi durumda ise ihtiyaçlarının anlaşılmaması, güven hissinin kaybı ve kalitesiz bakım hizmeti durumunu ortaya çıkmaktadır.

Empati, bireylerin bakış açılarının fark edildiği ve anlaşıldığını gösteren önemli bir sosyal beceridir (Yüksel, 2015; 2). Empati, anlamak ve anlaşılma ile gerçekleşmektedir (Dökmen, 2015). Empatik anlayışın insanları birbirine yakınlaştırma ve iletişimi kolaylaştırma özelliği vardır. Bakım bağlamında empati, deneyimlerinin, kaygılarının ve bakış açılarının anlaşılmasını içeren, ağırlıklı olarak bilişsel bir özellik olarak tanımlanabilir. Empati, yaşlı bireylerin sorunlarının doğru yorumlanması için bir koşul olmaktadır. Bu nedenle empati, hem doğru tanı koymada hem de daha arzu edilen tedavi sonuçlarına ulaşmada oldukça önemlidir (Hojat, 2007; 77). Yaşlı bireylerin tutum ve duygularının anlaşılması, onları pozitif yönde etkileyecektir. Kişiler yalnız olmadığını, toplumda yeri olduğunu, kendisine değer verildiğini hissetmektedir (Rogers, 1983). Stresli bir durumda olan bireyin karşısındaki tarafından anlaşılması ve önemsendiği hissi, kişinin kendisini iyi hissetmesini sağlayacaktır. Gergin, stresli durumlarda empatinin kişileri iyileştirici rolünün yanısıra insanlar arasındaki ilişkilere ve sosyal ilişkilere de katkı sağlayıcı rolü olduğu söylenebilir (Önder, 2015; 44).

Bu araştırmanın temel amacı, yaşlı bakımı tekniker adaylarının empati kurma düzeylerinin incelenmesidir.

1. YÖNTEM

Araştırma yöntemi olarak tarama modeli kullanılmıştır. Ele alınan grubun belirli özelliklerini belirlemek amacıyla verilerin toplandığı çalışmalara tarama modeli denmektedir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2014; 14). Bu bölümde, araştırmanın amacına, araştırmanın çalışma grubuna, veri toplama aracına ve verilerin analizine yer verilmiştir.

1.1 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, yaşlı bakım tekniker adaylarının empatik eğilim düzeylerinin incelenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda bu araştırmada yaşlı bakım tekniker adaylarının

empati düzeylerinin cinsiyet, sınıf, okul öncesi eğitim durumları, gelir durumu, yaşam yerine göre değişkenlik gösterip göstermediği incelenmiştir.

1.2 Araştırma Grubu

Araştırma grubu, 2019-2020 öğretim yılı Anadolu Üniversitesi Yunus Emre Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ve Osmangazi Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Yaşlı Bakım Programında öğrenci olan 184 kişiden oluşmaktadır.

1.3 Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu” ve Topçu ve arkadaşları tarafından geliştirilen “Temel Empati Ölçeği” kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda öğrencilerin yaş, cinsiyet, ekonomik durum, anne-baba eğitim düzeyi, yaşamlarını geçirdikleri yer, üniversite ve sınıf bilgileri yer almaktadır.

Temel Empati Ölçeği (TEÖ), Jolliffe ve Farrington (2006) tarafından geliştirilmiştir. Bilişsel empati üzerine 9, duygusal empati üzerine 11 madde olmak üzere, likert tipi beşli derecelendirmeli (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3=Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum, 4= Katılıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum) toplam 20 maddeden oluşmaktadır (Topçu, Baker ve Aydın 2010; 176).

1.4 Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizleri SPSS 24 paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine Skewness Kurtosis değerleri ile bakılmış ve verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Veriler “Mann Whithney U” ve “Kruskal Wallis” analizi ile test edilmiştir. Verilerin analizinde manidarlık düzeyi 0.05 olarak belirlenmiştir.

2. BULGULAR

Araştırma kapsamında elde edilen bulguların analizleri yapılarak tablolar şeklinde betimlenmiştir. Çalışma grubunu 84 kadın ve 84 erkek öğrenci olmak üzere 168 kişi oluşturmaktadır. Öğrencilerin 88’i (%52) Anadolu Üniversitesi, 80’i (%48) Osmangazi Üniversitesi’nde öğrenimlerine devam etmektedir. 114’ü (%67) birinci sınıf öğrencisi iken, 54’ü (%33) ikinci sınıf öğrencisidir. Çalışma grubu öğrencilerinin yaş ortalaması 20.48’dir.

Tablo 1: Cinsiyet Değişkenine Göre Empati Düzeylerine İlişkin Sonuçlar

Cinsiyet	n	\bar{X}	s	Mann Whithney U	Önemlilik Düzeyi
Kadın	84	3,00	0,40	U=2718	Önemli P<0.05
Erkek	84	2,88	0,28		
Toplam	168	-	-		

Tablo 1’e göre araştırma grubunun empati düzeyleriyle cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Yapılan Mann Whithney U sınaması

sonucu elde edilen istatistiksel değerler, çalışmaya katılan öğrencilerin empati düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir farkın olduğunu ortaya koymuştur. Kadınların empati eğilim düzeyi puanı erkeklere oranla daha yüksektir.

Tablo 2: Sınıf Değişkenine Göre Empati Düzeylerine İlişkin Sonuçlar

Sınıf	n	\bar{X}	s	Mann Whitney U	Önemlilik Düzeyi
1	114	2,93	0,27	U=2905,5	Önemsiz P>0.05
2	54	2,97	0,48		
Toplam	168	-	-		

Tablo 2'ye göre araştırma grubunun empati düzeyleriyle sınıf değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre araştırma grubunun sınıf değişkenine göre empati düzeyleri üzerine etki etmediği görülmektedir. Mann Whitney U sınaması, gruplar arasında önemli bir farkın olmadığını göstermektedir.

Tablo 3: Okul Öncesi Eğitim Değişkenine Göre Empati Düzeylerine İlişkin Sonuçlar

Okul Öncesi Eğitim	n	\bar{X}	s	Mann Whitney U	Önemlilik Düzeyi
Evet	90	3,07	0,44	U=2734,500	Önemsiz P>0.05
Hayır	78	2,95	0,36		
Toplam	168	-	-		

Tablo 3'e göre araştırma grubunun okul öncesi eğitim değişkeniyle empati düzeyleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Buna göre araştırma grubunun okul öncesi eğitim değişkeninin empati düzeylerine etki etmediği görülmektedir. Mann Whitney U sınaması, gruplar arasında önemli bir farkın olmadığını göstermektedir.

Tablo 4: Gelir Durumu Değişkenine Göre Empati Düzeylerine İlişkin Sonuçlar

Gelir Durumu	n	\bar{X}	s	Kruskal Wallis	Önemlilik Düzeyi
Alt	24	3,04	0,27	2,867	Önemsiz P>0.05
Orta	143	2,93	0,36		
Üst	1	2,70	-		
Toplam	168	-	-		

Tablo 4'e göre araştırma grubunun gelir durumu değişkenine göre empati düzeyleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Araştırma grubunun gelir durumu değişkeninin empati düzeylerine etki etmediği görülmektedir.

Tablo 5: Yaşam Yeri Değişkenine göre Empati Düzeylerine İlişkin Sonuçlar

Yaşam Yeri	n	\bar{X}	s	Kruskal Wallis	Önemlilik Düzeyi
Köy-Kasaba	23	2,87	0,18	15,740	Önemli P<0.05
İlçe	51	2,93	0,26		
İl	41	2,82	0,31		
Büyükşehir	53	3,08	0,47		
Toplam	168	-	-		

Tablo 5'e göre araştırma grubunun yaşam yeri değişkenine göre empati düzeyleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan Kruskal Wallis sınaması sonucu elde edilen istatistiksel değerler, çalışmaya katılan öğrencilerin empati düzeylerinin yaşam yerine göre aralarında anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymuştur. Öğrencilerin yaşam yeri büyükşehir olanların empati eğilim düzeyi, köy, kasaba ve illerde yaşayanlara oranla daha yüksektir. Büyükşehirde yaşayanlar ile ilçede yaşayanlar arasında bir bağıntı elde edilememiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada yaşlı bakım programı öğrencilerinin empatik düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir. Kadın öğrencilerin empati düzeylerinin erkek öğrencilere oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Murray (1988), yapmış olduğu araştırmada empati kurmada kadınların erkeklere göre daha başarılı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak Maden ve Durukan (2011)'ın yapmış oldukları araştırmada kadın ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark olmadığını bulmuşlardır.

Çalışmada öğrencilerin empati düzeyleriyle sınıf, okul öncesi eğitim durumu ve gelir durumu açısından karşılaştırıldığında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Çalışmada, öğrencilerin empati düzeyleriyle yaşam yeri arasında anlamlı bir farkın olduğunu ortaya konmuştur. Öğrencilerin yaşam yeri büyükşehir olanların empatik eğilim düzeyi, köy, kasaba ve illerde yaşayanlara oranla daha yüksektir.

Brown, Sauther ve Litvay (2007) ve Pala (2008) yapmış oldukları çalışmalarında, gelir durumu iyi olan öğrencilerin empati becerilerinin yüksek, kötü olanların ise empati becerilerinin düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Güven (2018) çalışmasında sınıf değişkeni açısından anlamlı bir fark bulamamıştır ve araştırma sonucuyla benzerlik göstermektedir.

Empatinin doğuştan gelen bir kişilik özelliği ve beceri olduğuna ve öğrenilemeyeceğine dair görüşler olmasına rağmen eğitim ve öğrenme ile empati düzeyinin artırılabilirliğine dair de birçok çalışma bulunmaktadır (Bozkurt, 2014; 34). Empati öğrenilebilen bir kavramdır ve eğitim ile geliştirilebilir. Kişilerin yaşadıkları ya da gözlemledikleri olaylar empatik becerilerini geliştirebilir (Dökmen, 1990; Alver, 2005; Özden, 2014; 81).

Yapılan araştırmalar empatik becerinin gelişiminde anne-baba tutumlarının önemli olduğunu göstermektedir. Çocukların gelişim dönemlerindeki sağlıklı iletişim ortamı empatik

becerinin gelişmesi açısından önem taşımaktadır (Özden, 2014; 82). Empati beceri düzeyi yüksek olan anne babaların, çocuklarının da empati becerileri yüksek olmaktadır. Erken yaşlarda anne-bebek davranışları arasındaki uyum, çocuğun daha ileri yaşlarda vermesi beklenen empatik tepkileri olumlu etkilemektedir (Bozkurt, 2014; 32-33).

Empati insanın olduğu her yerde önem taşımaktadır. Empati becerileri gelişmiş olan kişilerin diğer insanlara göre çevresindeki insanlarla iletişimleri daha gelişmiştir. Empatinin, kişilerarası iletişimi kolaylaştırıcı özelliği vardır. Empati, yardımcı olma sürecinin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Empati kurabilmek, daha iyi bakım ve şefkatin yanı sıra sabırlı ve güçlü olmayı da sağlayacaktır. Empati, özellikle insanlara bakarken, insanların güven oluşturmaya yardımcı olduğu ve kaygıyı azalttığı için oldukça önem taşımaktadır. Yaşlı bakım programı öğrencilerinin empati becerilerini geliştirmek için yaşlı bireylerle daha çok birlikte pratik yapmalarını sağlama, topluma hizmet uygulamalarının yaygınlaştırılması, derslerde rol oynama tekniğine sık yer verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alver (2005). Psikolojik Danışma ve Rehberlik Eğitimi Alan Öğrencilerin Empatik Beceri ve Karar Verme Stratejilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*. 14.
- Aring, C. D. (1958). Sympathy and Empathy. *Journal of the American Medical Association*, 167, 448-452.
- Barbett, M. A. (1990). Empath and Related Responses in Children. N. Eisenberg ve J. strayer (Ed.). *Empathy and Its Development* içinde (ss.146-163). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bozkurt, T. (2014). Empati Kuramları Ve Uygulamaları. A. T. Çelik (Ed.). *Empati Kuramdan Uygulamaya* içinde (ss.17-42). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Brown, J.A, Sauther, J.A., Litvay, L. (2007). *Attitude and Change: Conditioning in the Business School Environment*.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Clark, K. B. (1980). Empathy a Neglected Topic in Psychological Research. *American Psychologist*, 35, 187–190.
- Davis, M. H. (1983). Measuring Individual Differences in Empathy: Evidence Of A Multidimensional Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(1): 113-126.
- Dögüşgen, M. M. (2010). *Her Yönüyle Empati Ve Sevgi Dili*. İstanbul: Ekinoks Yayın.
- Dökmen, Ü. (1990). Yeni Bir Empati Modeli Ve Empatik Becerinin İki Farklı Yaklaşımla Ölçülmesi. *Psikoloji Dergisi*, 24, 42-50.

- Dökmen, Ü. (2015). *Sanatta Ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları Ve Empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Egan, G. (1990). *The Skilled Helper*. Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Güven, A. Z. (2018). Türkçe Öğretmen Adaylarının Empatik Eğilimlerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *International Journal of Languages' Education and Teaching*. 6: 2.
- Hogan, R. (1969). Development Of An Empathy Scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 33, 307-316.
- Hojat, M. (2007). *Empathy in Patient Care*. New York: Springer.
- Jolliffe, D. ve Farrington, D. P. (2006). *Development and Validation Of The Basic Empathy*.
- Krzmaric, R. (2015). *Bir Devrimin El Kitabı Empati*. İstanbul: Nail Kitabevi.
- Maden, S. ve Durukan E. (2011). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Empatik Eğilim Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 03 (20),19-25.
- Murray, L. (1988). Effects Of Post-Natal Depression On Infant Development: Direct Studies Of Early Mother-Infant Interactions. in I. Brockington & R. Kumar (Eds.), *Motherhood And Mental Illness* içinde (ss.159-190). Bristol: John Wright.
- Özden, Y. (2014). *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Pala, A. (2008). Öğretmen Adaylarının Empati Kurma Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1) 23: 13
- Pigman, G. W. (1995). Freud and The History Of Empathy. *International Journal of Psychoanalysis*, 76, 237-256.
- Rogers, C. R. (1983). Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir. F. Akkoyun (Çev.), *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16:1.
- Önder, A. (2015). Çocukta Empatinin Gelişimi. Y. Kabapınar (Ed.). *Empatiyle Gelişmek, Empatiyi Geliştirmek: Çocuk Ve Empati* içinde (ss.44-57). Ankara: Pegem Akademi.
- Southard, E. E. (1918). The Empathic Index in The Diagnosis Of Mental Diseases. *Journal of Abnormal Psychology*, 13(4), 199-214.
- Titchener, E. B. (1915). *A Beginner's Psychology*. New York: Macmillan.
- Topçu, Ç., Baker, Ö. E. ve Aydın, Y. Ç. (2010). Temel Empati Ölçeği Türkçe Uyarlaması Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 976, 174-182.
- Uluğ, M. (2014). Empati nedir? Tanımı ve Benzer Kavramlardan Farkı. A. T. Çelik (Ed.). *Empati Kuramdan Uygulamaya* içinde (ss.1-16). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Yüksel, A. (2015). Kavram, Kapsam ve Tarihsel Gelişim Bağmanında Empati. Y. Kabapınar (Ed.). *Empatiyle Gelişmek, Empatiyi Geliştirmek: Çocuk Ve Empati* içinde (ss.2-20). Ankara: Pegem Akademi.